

סקירת הדרך צפונה - מבצע ליטני

מטרות, שלבים, מערכות ותוצאות

המחלקה להיסטוריה | צבא ההגנה לישראל

מבצע ליטני

מבצע ליטני נערך במארכס 1978 והיה המבצע הגדול ביותר שביצע צה"ל בלבנון עד אותה עת. הוא סימן נקודת מפנה במדיניות הביטחון של ישראל כלפי הזירה הלבנונית. המבצע נולד מתוך רצף של תהליכים ביטחוניים ומדיניים שגברו בגזרת הצפון החל מאמצע שנות השבעים ובעיקר לאחר פרוץ מלחמת האזרחים בלבנון בשנת 1975. הלחימה הפנימית בלבנון החלישה את מוסדות השלטון המרכזיים והפכה את דרום המדינה לאזור שאין בו שלטון מועיל. ארגוני המחבלים הפלסטיניים ובראשם אש"ף ניצלו את הוואקום שנוצר כדי להקים תשתיות טרור, מחנות אימונים ומתחמים מבוצרים, ולהשתמש בשטח הלבנוני כבסיס לירי רקטות, לחדירות ולפיגועים נגד ישראל.

הנוכחות הסורית בלבנון החלה בשנת 1976 בעקבות העימותים החריפים בין המחנות הלבנוניים. היא הגבילה את מרחב הפעולה של ישראל ויצרה מציאות של איזון כוחות עדין. בשנים 1977 עד 1978 התעצמה הפעילות הפלסטינית בדרום לבנון והפכה לאיום יום-יומי על יישובי הגליל. למרות פעולות תגמול ותקיפות נקודתיות שביצע צה"ל, המתקפות לא חדלו. קו הגבול הפך רווי תקריות, וירי קטיושות לעבר יישובי הצפון נעשה שכיח יותר. במקביל הלכו והתחזקו קשרי ישראל עם המיליציות הנוצריות בדרום לבנון, שהיו כוח מקומי המעוניין בהתנגדות לארגוני המחבלים. הקשר עם כוח זה עתיד היה להפוך למרכיב עיקרי בעיצוב המציאות בדרום לבנון בשנים שלאחר המבצע.

במקביל להסלמה בגבול הצפון עבר צה"ל תהליך ניכר של בניין כוח בשנים שלאחר מלחמת יום הכיפורים. בין 1973 ל-1978 נבנו והתחזקו יחידות השריון והחי"ר, הוטמעו לקחי לחימה בשטח בנוי ובשטח הררי, נבנו מסגרות פיקוד חדשות והורחבו יכולות המודיעין, האוויר וההנדסה. תהליכים אלו עיצבו צבא מאורגן ומוכן יותר, המסוגל למבצע רחב היקף שידרוש תמרון רבזרועי ומשולב.

בתוך מציאות זו התרחש ב-11 במארכס 1978 הפיגוע הרצחני בכביש החוף. חוליית מחבלים שחדרה דרך הים פתחה במסע טרור שגבה חיים רבים והרעיד את המערכת המדינית והביטחונית בישראל. הפיגוע הבהיר לדרג המדיני כי אין אפשרות להמשיך להבליג על המצב בדרום לבנון. עוד באותו לילה כונסה ישיבה בבית ראש הממשלה, ובה הוחלט על פעולה צבאית רחבה שמטרתה לדחוק את ארגוני המחבלים צפונה עד נהר הליטני ולהשמיד את תשתיותיהם בדרום לבנון או לפגוע בהן לתקופה ארוכה.

בימים 12 עד 14 במארכס ריכוז פיקוד הצפון את היחידות שנקבעו להשתתף במבצע, והתווה מתווה פעולה שכלל שלושה שלבים מרכזיים. השלב הראשון נועד לעסוק בבקעת הרצועה הקדמית ובכיבוש הכפרים והמוצבים המוגנים הסמוכים לגבול. השלב השני נועד לטהר את השטח ולהשתלט על ריכוזי יישובים מרכזיים ששימשו בסיסי פעילות חשובים. השלב השלישי היה שאפתני יותר, ומטרתו הייתה להתקדם עד נהר הליטני ולכתר את אזור צור. ההיערכות כללה ריכוז כוחות חי"ר גדולים ובהם חטיבת הצנחנים, גולני, חטיבה 828 (בית ספר למ"כים) שזה עתה הוקמה, וגדוד 299, לצד יחידות שריון ובהן חטיבה 188 וכוחות מאוגדה 36. כמו כן הוכנסו למבצע גם יחידות בה"ד 1, יחידות הנדסה וארטילריה רבות וכן סיוע מהאוויר ומהים.

בליל 14–15 במארכס נפתח המבצע בהפעלת אש כבדה מהאוויר ומתותחי הארטילריה. האש נורתה תוך תיאום ושיתוף פעולה בין כוחות היבשה, והם החלו לנוע בשלושה צירים מרכזיים. את הציר המערבי לאורך החוף הובילה חטיבת הצנחנים, הציר המרכזי בפיקוד קחצ"ר (קצין החי"ר והצנחנים הראשי) כלל את חטיבה 828, גדוד 82, כוחות גולני ובה"ד 1, ואילו הציר המזרחי בפיקוד אוגדה 36 כלל את חטיבה 188 מוקטנת וחטיבת גולני. ברכס רמים פעל כוח בפיקודו של מפקד בה"ד 1, שכלל שני כוחות צוערים. שטח

הפעולה היה הררי ומורכב, רצוף כפרים בנויים, עמדות מבוצרות ומערכי מיקוש שעליהם הסתמכו ארגוני המחבלים. כבר בשעות הראשונות נתקלו הכוחות בשדות מוקשים ובירי מנקודות מבוצרות בניסיון למנוע את התקדמותם.

במרחב ראס אל ביידה שבקרבת החוף התנהלו קרבות במטרה לנתק את הקשר בין מתחמי המחבלים לבין אפשרויות תגבור מן הים. חיל הים סייע באש מהים. כוח הצנחנים הצליח להתקדם לאורך הציר המערבי ולכבוש כמה כפרים מרכזיים. את חלקם נטשו המחבלים מבעוד מועד וחלקם נותרו מאוישים. במרכז הגזרה התקדמו כוחות בית ספר למ"כים לעבר מארון א ראס, אחת מעמדות המחבלים החשובות והמבוצרות ביותר בשטח. במקום זה התנהלו קרבות קשים. שטח הכפר היה מבוצר, והמחבלים הניחו בו מטענים רבים. הנגמ"שים והטנקים התקדמו לאט תוך חשש מתמיד מעלייה על מוקשים.

במקביל פעלו כוחות בה"ד 1 באזור רב א תלתין וטייבה. השתתפותו של בה"ד 1, על סגל הקצינים והצוערים שבו, הייתה יוצאת דופן והעידה על מאמץ לגייס כל כוח זמין. בציר המזרחי התקדמה אוגדה 36 לעבר אל חיאם. גם כאן נתקל הכוח במוקשים רבים, ובכמה מקרים עלו כלי רק"ם על מוקשים, ונפגעו כוחות. למרות קשיי השטח וריבוי המכשולים הצליחו הכוחות להגיע לאזור היעד ולהשלים את כיבושו.

במהלך היום הראשון של המבצע התרחשו קרבות רבים. חיל האוויר המשיך לסייע לכוחות באמצעות תקיפות מדויקות. המטרה הייתה לפגוע במתחמים מרכזיים של האויב ולהחליש את מוקדי ההתנגדות. הכוחות המשוריינים של חטיבה 188 וחטיבת גולני המשיכו בהתקדמותם מערבה וניהלו קרבות באזורי תל עכוש ותל דהור.

בתום היום הראשון כבר הושגה שליטה על חלק ניכר מן הרצועה הקדמית. ב־15 במארס התבססו הכוחות והמשיכו בפעולות טיהור. באותו יום הצליחו הכוחות להשלים את כיבוש בינת ג'בל, אחד המרכזים של פעילות המחבלים, ולהתגבר על התנגדות מקומית נוספת. המטה הכללי עקב מרחוק אחר ההתקדמות ובחן את ההתפתחויות בזירה הבין־לאומית. המאמצים הדיפלומטיים באו"ם כבר החלו להניב תגובות, אך עדיין היה חלון זמנים מוגבל שבו יכלו הכוחות להתקדם אל היעדים העמוקים יותר.

בימים 16 עד 18 במארס התמקדו הכוחות בפעולות סריקה נרחבות. המטרה הייתה לאתר מחבלים מסתתרים, לאתר אמצעי לחימה ולשלול את יכולת האויב להתארגן מחדש באזור. תהליכי הטיהור כללו חדירה לבתים והחרמת כמויות גדולות של אמצעי לחימה. באותם ימים תבעה ישראל שליטה בכפר תבנין, וב־18 במארס נכנעו תושביו בפני הכוחות. זה היה רגע מכריע שהדגיש את שינוי המציאות במרחב הדרומי של לבנון.

במקביל המשיכו המחבלים לירות רקטות ולהניח מטענים. אף שהמכות שספגו היו כבדות, הם לא ויתרו על ניסיון לפגוע בכוחות צה"ל. חיל האוויר המשיך לפעול כמעט ללא הפסקה. באותם ימים נבחנה שוב ושוב השאלה אם יש להרחיב את השליטה הישראלית לעומק נוסף ולכלול גם את אזור צור. לבסוף התקבלה החלטה להתקדם עד הליטני כיעד עיקרי של המבצע, אך להימנע מכיבוש צור.

בלילה שבין 18 ל־19 במארס החלו הכוחות לנוע צפונה במטרה להשלים את ההגעה עד נהר הליטני. המאמץ היה רב־משמעות, מאחר שברקע התקיימו דיונים במועצת הביטחון. היה ברור כי החלטה בין־לאומית עשויה לעצור את המבצע בכל רגע. חטיבה 188 וחטיבת גולני התקדמו מערבה ותפסו נקודות שליטה חשובות. חטיבת הצנחנים המשיכה לנוע בגזרה המערבית. ההתנגדות בשטח נחלשה במקומות רבים, אף שעדיין נורו יריות נקודתיות. התמרון אופייין בקצב מהיר, מתוך הבנה שהזמן מוגבל.

גם ב־19 וב־20 במאָרס התנהל דיון במועצת הביטחון של האו"ם, והוא הוביל להחלטות 425 ו־426 שקראו לישראל לסגת משטח לבנון ולהקים כוח או"ם בין־לאומי (יוניפי"ל). רק ב־21 במאָרס נכנסה לתוקף הפסקת האש. אולם עד אותה עת הושלם היעד העיקרי של המבצע, והכוחות הגיעו לקו הליטני עד מעל מרחב צור והתבססו בו.

לאחר המבצע נדרשו כוחות צה"ל להיערך מחדש. בשבועות שלאחר הפסקת האש התקיים תהליך מדורג של נסיגת כוחות, אך במקביל החל תהליך התבססות של אזור הביטחון בדרום לבנון. כניסת יוניפי"ל לשטח יצרה מציאות בין־לאומית חדשה, אך יכולתו של הכוח הבין־לאומי לרסן את ארגוני המחבלים הייתה מוגבלת. בתוך כך גבר שיתוף הפעולה בין ישראל לבין המיליציות הנוצריות שהפכו לכוח דרום לבנון, ומעמד זה הלך והתחזק בקיץ 1978.

התקופה שלאחר המבצע כללה שורה של מרכיבים שונים. צה"ל לא עסק רק בפעילות ביטחון שוטף אלא גם בשיקום תשתיות רבות בדרום לבנון לטובת האוכלוסייה האזרחית. השקעות רבות הוקדשו לשיפור כבישים ומערכות מים וחשמל ולסיוע רפואי מקיף. לצד זאת גם אירעו תקריות במחסומים, והיו קשיים בטיפול בגורמים עוינים ובאוכלוסייה מקומית.

עד אוגוסט 1978 הושלמה הנסיגה ההדרגתית מאזור הליטני, אך נותרה שליטה ישראלית בדרום לבנון באמצעות אזור הביטחון וגורמי הכוח המקומיים שנשענו על ישראל. ארגוני המחבלים נדחקו צפונה, אך המשיכו לראות בדרום לבנון מרחב פעולה, גם אם מוגבל יותר משהיה בעבר. המציאות החדשה שהתהוותה לאחר מבצע ליטני הפכה לבסיס להתפתחויות רחבות יותר, והן הגיעו לשיאן במבצע שלום הגליל בשנת 1982.

מבצע ליטני המחיש את היקף הבעיה שממנה סבלה ישראל בגבול הלבנון ואת עומק ההסלמה שנוצרה באזור זה החל מאמצע שנות השבעים. המבצע שיקף את יכולתו של צה"ל לבצע תמרון מורכב, לנוע במהירות בתוך שטח הררי ובנוי ולהתמודד עם אויב שביסס מערכי גרילה לאורך גבול הצפון. הוא יצר מציאות חדשה בדרום לבנון בעלת השפעה של יותר משני עשורים על מדיניות הביטחון הישראלית, והניח את התשתית ליחסים שנקמו בין ישראל ובין כוח דרום לבנון ובין גורמים נוספים בזירה.